

SZENT ATANÁZ GÖR. KAT. HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA
INSTITUTUM SANCTO ATHANASIO NOMINATUM

ATHANASIANA

54

Nyíregyháza
2022

ATHANASIANA
a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola folyóirata

Alapítva 1995-ben

Főszerkesztő:
Ivancsó István

A szerkesztőbizottság tagjai:
Janka György, Szabó Péter, Véghseő Tamás, Vincze Krisztián

A szerkesztőség címe:
Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola
H 4400 Nyíregyháza
Bethlen G. u. 13–19.
Tel./Fax: +36/42/597-600
www.szentatanaz.hu
szentatanaz@szentatanaz.hu

Postacím:
H-4401 Nyíregyháza, Pf. 303

Felelős kiadó:
Véghseő Tamás rektor

© Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, 2022

ISSN 1219-9915

Megrendelhető a fenti címek bármelyikén
Az egyes számok ára: 1.000 Ft

A lélek praeternaturalis állapota Szent Tamásnál

TARTALOM: 1. Test és lélek egysége; 2. A különvált lélek kérdése; 3. A test megdicsőülése; 4. A világ jövője.

I. Test és lélek egysége

A test rehabilitálása szempontjából igen jelentős Aquinói tanítása *test és lélek radikális egységéről*. Ez az arisztotelészi örökség fontos része számára. Ennek előzménye mindkettejüknél materia és forma elválaszthatatlan egysége, amely érvényes minden testi létezőre. Ez az *arisztotelészi-tomista hüle-morfizmus*.¹ A két összetevő közül, tudjuk, a *morphé*, a forma a mérvadó, a lényeket hordozó. Aquinói fontos tétele: „forma substantialis unitur immediate materiae” („a lényegadó forma közvetlenül egyesül az anyaggal”).² Már az általában vett anyag-forma kettősség vonalán is hangsúlyozza: „non est possibile plures formas substantiales simul esse in eodem corpore” („ugyanabban a testben nem létezhet egyszerre több forma”).³

Az „egyetlen forma” elvét Tamás kiterjeszti az emberre is. Ez az *egyetlen lényegadó elv*: a lélek. Eszerint nem teljes szubsztancia (csak substantia incompleta) a két oldal: „ex anima rationali et corpore potest fieri unum compositum” („az értelmes lélek és a test egyetlen egységet alkot”).⁴ Test és lélek potentia és actus viszonyában áll: „ad unionem animae et corporis requiritur proportio eorum, sicut actus et potentiae, non autem alia” („a lélek és a test

1 Egészen új tartalmat ad a forma-elnnek a modern fizika is. Így pl. Balogh Sándor – Einstein nyomán – bevezeti a *morfogenetikus mező* fogalmát. Ez a mező határozza meg nemcsak az atomok, kristályok mozgását, hanem a sejtek működését, vagy pl. a megtermékenyített petesejt fejlődéssorát is. Képes reagálni konkrét, helyi biokémiai jelekre, ami további morfológikus struktúrák vagy szervek kialakulásához vezet. Vö. BALOGH SÁNDOR, *Einstein tér/mező kérdésének megoldása (Egy új világgép alapjai)*, (Magyarságtudományi füzetek 27.), kisenciklopédia, Budapest 2016.

2 S.Th. III^a q.76, 6, 7, c; Veritate q. 13, 4, 4^m, Anima 2, lect. 1, me^o és másutt.

3 S.Th. I^a q.76, 3, c, Anima 2, lect. 1, me^o és másutt.

4 Sent. 2, d. 1, q. 2, c, Spiritu. 2, 5^m.

egységéhez olyan viszonyra van szükség, mint amilyen az aktus és potencia viszonya, nem pedig bármi más”).⁵ Kettejük közül itt is a forma-elv a mérvadó: „anima unitur corpori, ut forma, et ut motor” („a lélek úgy társul a testhez, mint forma és mint mozgató erő”).⁶

Fontos különbségtétel azonban, hogy míg az anyagi dolgok, sőt az állatok forma-elve is még az anyagi világ része, az ember formaadó elve, a lélek, a tudat, nem-anyagi: „anima rationalis immortalis” („az értelmes lélek halhatatlan”),⁷ „incompactibilis” („romolhatatlan”).⁸ Ha semmi mást nem tudnánk a világról, csak annyit: van anyag és van szellemi lélek, már ez is azt jelentené, hogy megdőlt a materializmus.⁹ Más szóval a lét nem egyenlő az anyaggal, de a teremtett lét maga is kétarcú már, amit még megtetéz az isteni lét végtelenje.

NB. Test és lélek egységét korunkban a *transzcendentális filozófia* viszi tovább. Ennek fényében test és lélek tökéletes egységbe olvadhat, anyag és szellem közös magánvalóban egyesül. Az emberben a testi mindenestül lelkivé és a lelki mindenestül testi jelenséggé válik. A két szféra között, minden ellentétes tulajdonságuk ellenére, egymásra utaltság van. Ez az egység azért lehetséges, mert a közös lét (*az esse commune*) két pólusát alkotják. Az anyag arra vágyik, hogy lelkivé változzon, és a szellem arra, hogy testivé. Az az átcsapás, amelyet a monista rendszerek esetén lehetetlennek ítélünk, itt már lehetséges, mert mindkét pólus a léten belül van. Mint Karl Rahner mondja, a test nem szellem-idegen (*Geistfremd*) és a lélek nem anyagidegen (*Materiefremd*), hanem egész valójával a másik felé tárulkozik (*Geistfreund*, illetve *Materiefreund*).¹⁰

De ugyanehhez a test-lélek egységhez most a *kérdés másik oldala felől* közelítünk. Nem vagyunk angyalok, nem vagyunk „tiszt szellemek”, hanem a test is lényegi része az embernek, vallja Aquinói is. Nos, test és lélek egysége semmiképp sem jelenti a lélek leminősítését, afféle testgyűlöletet, manicheus vagy gnosztikus módra. Ellenkezőleg, a test révén a lélek is gazdagodik: „anima unitur corpori, ut ipsa perficiatur” („a lélek azért egyesül a testtel, hogy maga is tökéletesebb legyen”).¹¹

5 Sent. 2, d, 1, q. 2, 4, 3^m.

6 S.Th. I^a q. 76, 1, o, Spiritu. 2, 3, 4, c.

7 S.Th. II-II^{ae} q. 164, 1, 2^m.

8 S.Th. Ia q. 61, 2, 3^m.

9 A lélek oldaláról jártam végig ugyanezt a kérdést: A fejlődés igazi hajtóereje a tudat. in <http://www.bbk.alfanet.eu/index.php> I. kötet, 114–120.

10 CSELÉNYI ISTVÁN GÁBOR, *A lét perújrafelvétele*, Budapest 2011, 150.

11 S.Th. I^a q. 51, 1, c, Anima 7, c, 8, c.

Ez a radikális egység oly erős, hogy akár azt is magába foglalhatja, amit a modern teológia így fejez ki: *nincs is „külön” testünk és lelkünk*, e két mozzanat csak két aspektus, emberi létünknek két oldala. „A test a lélek külsővé válása, a lélek a test belsővé válása” – mondja Nyíri Tamás.¹² Egészen más, új megközelítés is megjelenik a legújabb kor teológiájában a lélek és a test fogalmára vonatkozóan: a lélek „az Isten felé való kinyílás” eszköze, a test pedig a világba és az emberi közösségbe való ágyazottság hordozója, nem pedig metafizikai valóságok a görög bölcsélet értelmében.¹³ Még a modern angol nyelv is azt mondja: „everybody”, minden test, amikor „mindenkire”, minden személyre gondol.

Bár Aquinói nem jutott el eddig a felismerésig, az a lét-egység, amit antropológiája feltételez, nyitva hagyja az utat ebbe az irányba is.

2. A különvált lélek kérdése

Számos kérdést vet fel az *ember halál utáni sorsa* is. Mindenekelőtt: test és lélek radikális, szubsztanciális egysége alapján Szent Tamás teljességgel *kizárja a reinkarnáció lehetőségét*: „anima quae unitur uni corpori, nunquam potest uniri alteri corpori” („a lélek, amely egyesül egy testtel, soha nem léphet egységre más testtel”),¹⁴ vagy még egyértelműbben: „anima non transit in aliud corpus” („a lélek nem megy át másik testbe”).¹⁵

De a hiteles, ortodox keresztény felfogáson belül is felvetődik *a test további sorsának ügye*. Mint a skolasztika általában, a halált Szent Tamás is úgy tekinti, mint test és lélek különválását. Ennyiben a halált természetünk adta folyamatnak látja: „anima non est semper unita corpori, quia non potest esse semper bene compositum naturaliter” („A lélek nem marad örökre egyesítve a testtel, mert nem képes egyesülni azzal véglegesen természetétől fogva”).¹⁶

Magáénak vallja a korabeli felfogást is, hogy a halálban *azonnal eldőlni a lélek örök sorsa*: „anima separata statim habet statum immobilem” („a különvált lélek azonnal végérvényes állapotot nyer el”).¹⁷ A katolikus hagyományt visszhangozza: „anima statim post mortem vadit ad paradysum, vel purgato-

12 NYÍRI TAMÁS, *Antropológiai vázlatok*, Budapest 1972, 200.

13 VÖ. SCHNEIDER, TH., *A dogmatika kézikönyve*, Budapest 1997, 2. köt., 477.

14 Sent. 2, d. 17, q. 2, 2, c.

15 S.Th. II^a, c^o 44, 6^m.

16 S.Th. II^a, d. 8, 2, 2^m.

17 S.Th. III^a q. 59, 5, 1^m.

rium, vel infernum” („a lélek rögtön a halál után bejut a mennyországba, vagy a tisztulás helyére, vagy a pokolba”).¹⁸ Hozzá kell tennünk: külön is hangsúlyozza a *purgatorium* átmeneti jellegét: „existens in purgatorio adhuc est quasi viator” („aki a purgatóriumban van, még mintegy vándor”).¹⁹

NB. Sokan úgy vélik, az *ideig tartó szenvedés* a halálban (vagyis a tisztulás folyamata) épp abban áll, hogy a lélek még kötődik földi élete néhány mozzanatához, nem tud azonnal kinyílni Isten felé. Korábban ezt a tisztulást időegységekben mérték, ma sokkal inkább intenzitásában látjuk ezt.

Tamás lehetségesnek tartja a lelkek megjelenését, de csak „ad instructio-nem viventium, vigilando vel dominando”,²⁰ sőt a kárhozottak megjelenését is, akik az ördögökhöz hasonlóan kísértik a földön járókat.²¹ Mindezt azonban az üdvösség/kárhozat távlatába helyezi, ami kizárja a szellemek asztaltáncoltató és ijesztgető mutatványait.

A kérdés csak az: hogyan kell értékelnünk ezt az *anima separata* állapotot? Aquinói álláspontjának két oldala van. Mivel a lélek sorsa azonnal eldől, az üdvözültek azonnal átélik a „fruitió”-t, a boldogságuk kiteljesedését: „anima fruitur Deo sine corpore” („a lélek eltelik örömmel a test nélkül is”).²² Ez nem más, mint a „visio beatifica”, a boldogító Isten-látás.²³ Aquinói szerint a mennyei boldogság Isten lényegének szemlélete: „visio Dei per essentiam est tota essentia beatitudinis” („a boldogság egész lényege: látni Istent lényege szerint”).²⁴ A skolasztika ebben a „látásban” foglalja össze a Szent Pál-i tanítást: „Ma még csak tükörben, homályosan látunk, akkor majd színről-színre” (1Kor 13,12).

A „damnati”, a *kárhozottak gyötrelme* viszont abban áll Tamás szerint, hogy nem láthatják meg Isten lényegét, és amint szembesülnek Krisztussal, rájuk telepszik a cél-vesztettség tudata: „Damnati nunquam videbunt essentiam Dei, sed tantum humanitatem Christi gloriosam, sine gaudio” („A kár-

18 S.Th. I-II^{ae} q. 45^c.

19 Purgatorium 2, 5. in Tabula aurea, 806.

20 Apparito 11 in Tabula aurea.

21 Anima 138 in Tabula aurea.

22 Beatitudo 77. in Tabula aurea, 159.

23 NB A keleti teológia nem fogadja el, hogy a teremtmények megláthatják Isten lényegét, még a mennyországban sem, mert azt csak a Szentháromság személyei látják és élhetik meg. A *visio beatifica* helyett viszont teóziszról (*theósziszról*) beszél 2Pét 1,4 alapján: „az isteni természet részesei” leszünk. Ez azonban nem jelent politeizmust. Ezt a különbséget Kelet úgy oldja meg, hogy felfogása szerint az isteni személyek birtokolják az isteni lényegét (*ousziát, essentiát*), az üdvözültek pedig az isteni „energiák” (kegyelmi erők) révén részesednek Isten életéből.

24 I^a q. 1, 4, c.

hozottak sohasem látják meg Isten lényegét, hanem csak Krisztus megdicsőült emberségét, öröm-érzet nélkül”).²⁵

A kérdés másik oldala azonban az, hogy Tamás szerint a különvált lélek állapota még *nem a teljes célbaérés*. És ez az a pont, ahol Aquinói ismét áttöri a platonista-újplatonista szemléletet. Ez a különválás nem a lélek vagy a test lényegéből adódik: „anima non est separata secundum esse a corpore” („a lélek nem marad különváltan a testtől léte szerint”).²⁶ Megvallja a kinyilatkoztatásból merített hitét: „nulla anima remanebit in perpetuum separata a corpore” („egy lélek sem marad örökre testétől elszakított állapotban”).²⁷ Ez a tétel lényegében már a *feltámadásra* (a test feltámadására!) mutat előre.

Test és lélek egységét, mint láttuk, természet adta, ontológiai ténynek tekintti Tamás, ezért az *anima separata* állapotot, sőt már a két összetevő különválását is „praeternaturalis”, *természetén kívüli állapotnak* és folyamatnak tekinti: „anima unitur naturaliter suo corpori, et secundum rationem suae naturae, sed esse separatam vel separari ab eo, est ei *praeter naturam*” („a lélek természetes módon és a természet rendje szerint egyesül testével, ám a különvált állapot vagy a különválás maga *természetén kívüli* folyamat számára”).²⁸ Sőt még ezen is túlmegy: a halált egyik oldalról természetesnek tekintti, hiszen földi testünk nem halhatatlan, másik oldalról azonban „contra naturam”, mondjuk így: *természetellenes történésnek* látja: „animae separatio a corpore est quadammodo naturalis et quadammodo contra naturam” („a lélek különválása a testtől valamiképpen természetes dolog, de valamiképpen a természet rendje ellen való”).²⁹

Látjuk tehát, Tamás szerint az *anima separata* állapot természetén kívüli a lélek számára. Olyan értelemben is igaz lehet ez, hogy a másoktól, a *többiektől különvált*, elhatárolt lélek azért sem teljesezik ki, mert nincs mögötte közösség, nincs ott a *communio sanctorum*, amelyet később, az egyetemes feltámadás után éppen a mennysorszá, az üdvözültek közössége hoz meg az egyes emberek számára. Ilyen értelemben az *anima separata* állapota a damnáció, a *kárhozat* fogalmához vezet el. Mintha csak éppen ezt írná le Lázár példabeszéde. „Közünk és köztetek áthághatatlan mélység tátong, úgyhogy aki innen át akarna menni hozzátok, ne tudjon, sem az, aki odaát van, ide át ne jöhessen” (Lk 16,26).

25 Sent. 4, d. 48. q. 1, 2, 4^m.

26 Sent. 2, c^o 59, Anima 2, o.

27 S.Th., Ia q. 2, c.

28 S.Th. 1^a q. 89, 1, c, q. 118, 3, c.

29 Opus, 3, c^o 152.

3. A test megdicsőülése

Ennek alapján Szent Tamás *belső követelménynek tekinti a feltámadást*, test és lélek újraegyesülését, amely a lélek legbelső vágya, törekvése marad még ebben az állapotban is: „anima separata habet aptitudinem et inclinationem naturalem ad sui corporis unionem” („a különvált léleknek készsége és hajlama van a testével való újraegyesülésre”).³⁰ Itt persze az is hangsúlyt kap, hogy az egyes lelkek a *saját testükre* szomjaznak („sui corporis unionem”), azt a testet szeretnék visszakapni; ami már lélek és test szubsztanciális egységének alapelvéből is következik.

Ezt a vágyat a test-lélek egységes, végső kiteljesedésére még az *üdvözültekre* nézve is kiterjeszti Aquinói. Bár, mint láttuk, a „fruitio” azonnal beáll, a lélekben továbbra is ott él a vágya, sőt egyre nő, hogy ebből teste is részesüljön: „Quamdiu anima fruitur Deo sine corpore, appetitus ejus sic quiescit in eo, quod tamen adhuc ad participationem ejus vellet suum corpus pertingere” („Bár a lélek boldog már teste nélkül is Istennel, vágya csak akkor nyugszik meg benne, ha megkapja testét is”).³¹ Másutt pedig: „Appetit anima sic frui Deo, quod etiam ipsa fruitio derivetur ad corpus per redundantiam sicut est possibile” (A lélek arra vágyik, hogy úgy nyerje el örömét Istentől, hogy ez a boldogság kiterjedjen a testre is, amennyire csak ez lehetséges”).³²

Tamás nem szól arról, meddig marad különváltan a lélek, de szerinte ebből a praeternaturális állapotból nyilván csak az emeli ki a testet, ha *eljut a feltámadásra*. Ebbe akár az a modern megközelítés is „beleférhet”, hogy a „köztes állapotot” (a *Zwischenzeit*-et) az ember azonnal „átugorja”, hiszen számára megszűnik az idő korábbi mókuskereke, és gyakorlatilag azonnal feltámad.³³ Ez az „azonnali feltámadás” gondolata közel áll a Szent János-i felfogáshoz, hogy ti. aki hisz, „már át is ment a halálból az életre” (Jn 5,24). Nos, hogy van-e köztes állapot vagy nincs, erről konkrétan nem olvashatunk a nagy Mesternél, hiszen nagyon is korának embere.

Mindenesetre, Szent Tamás tehát egyértelműen a *test megdicsőülését* vallja. Mégsem egyszerűen metafizikai alapon állítja ezt, hanem annak tudatában,

30 S.Th. I^a q. 76, 1, 6^m.

31 S.Th. I-II^{ae} q. 4, 5, 4^m.

32 Ibidem.

33 „Ha meghal egy ember, és ezáltal maga mögött hagyja az időt, akkor eljut egy »ponthoz«, amelyben vele »egy időben« az egész történelem a végéhez ér, még ha »közben« a földi idő dimenziójában végtelen hosszú utat tett is meg”. LOHFINK, GERHARDT, *Möglichkeiten*, 72. Lohfink mellett Gisbert Greshake képviseli a „feltámadás a halálban” gondolatát. Vö. SCHNEIDER, *A dogmatika kézikönyve*, 478.

hogy ez természetfölötti folyamat, hiszen Isten ajándéka.³⁴ Mindez nagyon jól összefér azokkal a modern elméletekkel, amelyek az örök élet párbeszédés, *dialogikus jellegét* hangsúlyozzák.³⁵

További kérdés merülhet még fel: *milyen is lesz a feltámadt test*. A feltámadt Krisztus teste jelenti Tamás számára a kiindulópontot: „Corpus Christi resurrexit gloriosum et integrum, cum qualibet parte ejus” („Krisztus teste dicsőségesen és épen támadt fel, minden részével együtt”).³⁶ Ez, mondja, szükségszerű volt, hitünk megerősítése és az üdvösség kiteljesedése végett: „ad confirmationem fidei nostrae et ad complementum nostrae salutis”.³⁷

Aquinói szerint Krisztus feltámadása, így feltámadt teste is az egyes emberek feltámadásának *mintája és eszköze*: „Resurrectio Chriti est causa efficiens et exemplaris resurrectionis nostrae, quoad corpora et quoad animas” („Krisztus feltámadása a mi feltámadásunk létrehozó oka és minta-oka, mind a testekre, mind a lelkekre nézve is”).³⁸ A *halhatatlanság* és romolhatatlanság nemcsak a lélekre vonatkozik, mondja (vö. halhatatlan lélek), hanem kiterjed a testre is: „Omnes resurgent immortales et incorruptibiles, etiam secundum corpus” („Mindenki halhatatlan és romolhatatlan életre támad fel, és ez testére nézve is igaz”).³⁹

Úgy is mondhatjuk tehát, hogy a test a feltámadásban nyeri el végleges, *kiteljesült formáját*: „Omnes resurgent in aetate juvenili, non quidem quoad numerum annorum, sed quoad staturam” („Mindenki fiatalként támad fel, bár nem évei számát, hanem állapotát tekintve”).⁴⁰ A feltámadottak – legalábbis a boldogok – maguk mögött hagyják földi életük fogyatékeit: „Boni resurgent sine omni deformitate, non autem mali” („A jók minden torzulás nélkül támadnak fel, nem úgy a gonoszok”).⁴¹ „Ami az emberi természet teljességéhez hozzátartozik, az új életre kel a feltámadottban: „Quidquid pertinet ad integritatem humanae naturae, resurget in homine” („Mindaz, ami csak hozzá tartozik az ember természet teljes voltaához, feltámad az emberben”).⁴²

34 S.Th. I^a q. 76, 2, 6^m.

35 Vö. SCHNEIDER, *A dogmatika kézikönyve*, 479.

36 S.Th. III^a q. 54, 2, 3.

37 S.Th. III^a q. 53, 1, o.

38 S.Th. III^a q. 54, 2, c.

39 S.Th. I^a q. 97, 3, c.

40 S.Th. III^a q. 46, 9, 4^m.

41 Sent. 4, d. 44, q. 3, a.

42 Sent. 2 d. 23, q. 2, 2, 4^m.

Ez a „szenvedhetetlenség” abból adódik Tamás szerint, hogy kiteljesedik rajta a *lélek uralma*: „Corpora sanctorum post resurrectionem erunt impassibilia proprie, ex domino animae supra corpus” („A szentek testére a feltámadás után nem lesz érvényes a szenvedés, mivel a lélek uralma alá vonja a testet”).⁴³ Az alapképlet alapján a feltámadt test is hozzá idomul a lélek feltételeihez: „Corpora resurgentium sequentur conditionem animarum” („A feltámadók teste követi lelkük létfeltételeit”).⁴⁴ A megdicsőült test mindenestül eggyé válik a lélekkel, még fokozottabban egyetlen lét-egységet alkot vele. Tamás ki meri mondani: az ember végső boldogsága *megköveteli a feltámadást*, lélek és test egyesülését: „Beatitudo hominis requirit unionem animae cum corpore”.⁴⁵

NB. A végső létformában megmarad *férfi és női mivoltunk*: „Omnes resurgent in suo sexu, scilicet viri in virili et feminae in feminino” („Mindenkinek a maga nemében támad fel, ti. a férfiak a maguk férfiúi, a nők a női mivoltukban”).⁴⁶ Mintegy tapasztalatból is ismerjük ezt a tényt – gondoljunk a női szentek, elsősorban az Istenszülő anyai mennyei tevékenységére...

Nem nehéz észrevennünk, hogy Tamás feltámadáshite mögött, amely test és lélek végleges eggyé válását vallja a feltámadásban, a *Szent Pál-i tanítás* rejtőzik a feltámadt test tulajdonságairól, az átalakult, *megdicsőült testről*: „Romlásra vetik el, romlatlannak támad föl, dicstelenül vetik el, dicsőségben támad föl; erőtlenségben vetik el, erőben támad föl; érzéki testet vetnek el, szellemi test támad föl” (1Kor 15,43). Nagyon ide kapcsolódik a modern teológia értelmezése is: „Az anyag /a test/ azáltal teljeseedik be, hogy »bensőségesül«, szellemivé válik, felülmúlja magát a szellem felé”.⁴⁷

4. A világ jövője

A skolasztika – és így Aquinói – eszkatológiáját gyakran éri az a vád, hogy individualista, csak az egyeddel törődik. Valójában az örök boldogságot *kollektív távlatba* helyezi. „Beatitudo est status, omnium bonorum congregatione perfectus” („Az [örök] boldogság minden jó lélek együtt-létében válik teljessé”).⁴⁸ Lényegében Isten országával azonosítja: „Beatitudo est regnum

43 *Ibidem*.

44 Verit. q. 24, II, c.

45 Anima 132. in Tabula aurea, 107.

46 III^a, d. 12, q. 2. a. I.

47 SCHNEIDER, *A dogmatika kézikönyve*, 477.

48 S.Th. I^a q. 26, I, 1^m.

Dei”.⁴⁹ A feltámadás kivétel nélkül minden emberre kiterjed: „Omnes homines resurgent”, hangoztatja⁵⁰ Szent Pál, sőt maga Jézus tanítása alapján (vö. „mindnyájan elváltozunk”, 1Kor 15,51), Jézusnál pedig kiviláglik a célbaérés kétarcúsága is: „előjönnek, kik jót cselekedtek, az élet föltámadására, akik pedig gonoszat cselekedtek, az ítélet föltámadására” (vö. Jn 5,29).

De még ennél is *tágabb távlatban* gondolkodhatunk Szent Tamás nyomán. Szerinte Isten színélátásának lehetősége nyitva áll nemcsak az emberek, hanem az *angyalok számára is* – mindenkinek, aki értelemmel rendelkezik: „Quilibet intellectus creatus, videns essentiam Dei, ex hoc fit particeps vitae aeternae” („Minden teremtett értelem, amint meglátja Isten lényegét, részesedik az örök életből”).⁵¹

Az örök boldogság nemcsak az Isten-látásából áll, hanem magába foglalja a *szentek közösségének megtapasztalását* is: „In gloria duo laetificabunt beatus: scilicet fruitio Dei et societas sanctorum” („A dicsőségben két mozzanat fogja megörvendeztetni a boldogokat: ti. Isten szemlélése és a szentek közössége”).⁵² Egy középkori himnusz szerint az üdvözültek „socialiter gaudentes” („közösségben együtt örvendeznek”). Ez az együttes kiteljesedés a szeretet átfogó elvéből következik, hiszen „a szeretet soha el nem múlik” (1Kor 13,8). Aquinói ezt a „kollektív” oldalt főleg az *Új Jeruzsálemnek* mint közösségnek (vö. szentek egyessége, szentek közössége) a leírásával fejt ki.⁵³

Igaz ugyan, Tamás a jelenlegi *világ végeességét* vallja: „mundus finietur a Deo” („a világ végét Isten hozza el”),⁵⁴ és itt az is hangsúlyos, hogy nem az anyagvilág kataklizmája e vég oka, tehát nem fogadja el (pl. a materialistákkal és ókori görög bölcsellettal együtt) az anyagi világ örök voltát, „aeternitas mundi non potest probare” („nem bizonyítható a világ örök fennállása”), mondja, az „új ég új föld” tudatában⁵⁵ mégis azt vallja, hogy az emberiség célba érésével együtt *a végső megújulás kiterjed a teremtett világra is*; az ember végső jövője beletorkollik a világ (minden létező és minden teremtmény) közös jövőjébe: „Omnium rerum est ultimus finis, scilicet Deus” („Minden létezőnek egyetlen, közös célja van, és ez Isten”)⁵⁶,

49 Beatus 23. in Tabula aurea, o63.

50 Sent. 4, d. 43, a. 1, q. 2, o.

51 Angelus 24, in Tabula aurea, 80, Beatitudo 3. in Tabula aurea, 157.

52 Justificatio 17. in Tabula aurea, 550.

53 S.Th. II^a 17, q. 3, 2, 6^m.

54 Sent 4, d. 47, q. 1, a. 1.

55 Vö. Jel 21,1.

56 S.Th. I^a q. 103, 2, o.

„bonitas Dei est finis cuiuslibet creaturae” („Isten jósága minden teremtmény végső célja”).⁵⁷

NB. Ha igaz Ratzinger (XVI. Benedek) állítása, hogy a Szent Tamás-i test-lélek egység elvéből következik: a halál nem egyszerűen a léleknek a konkrét testtől való különválása, hanem a lélek kinyílása az anyagvilág egésze felé, tehát szintén nem „akozmisch”, hanem „allkozmisch”-sá lesz, átfogja az egész kozmoszt, akkor Aquinói örökségének *újabb kozmikus dimenziója* is megnyílik.

Ratzinger egyébként a léleknek ezt a kinyílását ahhoz hasonlítja, ahogy az *angyalok* sem konkrét testhez kötöttek, hanem átfogják az emberiség és a világ egészét. Igaz, a Szentírás csak az ördögöt mondja „evilág fejedelmének” (Jn 14,30), de a trónusok, uralmak és az angyalok többi rendje (Kol 1,16) mintha ezt az üdvösséget szolgáló és kozmikus szerepet is magába foglalná (Zsid 1,14), amit a zsoltárok is megfogalmazzak: „angyalaidat szélvesszé teszed és szolgálóidat égető tűzzé” (Zsolt 103,4).

Ez a „halálban való kinyílás” hozzá idomulhat ahhoz a folyamathoz is, amelyet úgy szoktunk kifejezni, hogy *katabaszisz*, alászállás, Krisztusnak az „alvilágba” való alászállása. Tud erről Szent Péter (Vö. 1Pét 3,18) és a keleti liturgia is, mikor ezt zengi húsvétkor: „leszállottál, Krisztus, a föld alsó részeibe”. Ha az ókor világképéből kibontjuk ezt a mozzanatot, jól fejezi ki a krisztusi megváltás egyetemes voltát, és – az angyaloktól mondottakkal együtt – mindez megerősítheti a halálban zajló történet *kozmosz távlatait* is. Ugyanez a kozmikus dimenzió jelenik meg a végidő távlatában is, mikor Pál szerint „Isten „az idők teljességével Krisztusban, mint főben foglal össze mindent, ami a mennyben és a földön van” (Ef 1,10).⁵⁸

Aquinói ugyan nem szólt erről a dimenzióról, de, mint láttuk, a végső célbaérést kiterjeszti minden teremtményre, és ebben talán benne lehet ez a kozmikus méretű kitarulkozás is. Úgy is mondhatnók tehát, hogy Tamás – a feltámadáshit radikális vállalása mellett – *a világ végső jövőjét is vallja*, a Szentíráshoz híven, hiszen az eszchatonban „Isten lesz minden mindenben” (1Kor 15,28).

⁵⁷ Creatura 23. in Tabula aurea, 276.

⁵⁸ Ez a híres *anakephaloioszisz*, mindennek egy-fő-alá-foglalása, amely az ókortól Teilhardig sokak szívét dobogtatta meg.